

Наукова діяльність

ЕКОНОМІКА

© А. Д. Копитко, М. В. Савка, 2024

УДК 334.732:631.115.8

DOI: 10.32636/agroscience.2024-(3)-3-6

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРИРОДИ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ**Андрій КОПИТКО¹, кандидат історичних наук,Микола САВКА², заступник директора з науково-інноваційної діяльності та соціальних питань ІСГКР¹Львівський національний університет природокористування
вул. В. Великого, 1, м. Дубляни, Львівський р-н, Львівська обл., 80381, Україна²Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН
вул. М. Грушевського, 5, с. Оброшине, Львівський р-н, Львівська обл., 81115, Україна
e-mail: akopytko@ukr.net

У статті аналізуються базові проблеми побудови та розвитку сільськогосподарської кооперації, запропоновані у вітчизняній науці в 90-х рр. ХХ – в перші два десятиріччя ХХІ ст. Висвітлюються засади і форми її організації, механізми впливу на різні сфери суспільного життя українського суспільства, а також шляхи взаємодії та співвідношення з державою та її інститутами. Проаналізовано соціальні наслідки реалізації завдань сільськогосподарської кооперації. Представлено бачення в вітчизняній науці переваг та слабких сторін різних форм кооперації (виробничої, обслуговуючої, споживчої). Сільськогосподарська кооперація та кооперативи розглядаються як феномени, котрі мають значення більш вагоміше для суспільного й державного розвитку в цілому і не зводяться тільки до вирішення економічних питань. Представлено розуміння співвідношення понять «кооператив» та «підприємство», ігнорування та підміна яких веде до деформацій в розумінні сутності кооперації та механізмів її ефективного функціонування. Відображено базові основи дискусії в вітчизняній науці щодо характеру і структури об'єднань в сфері сільськогосподарської кооперації. Визначальні риси функціонування сучасної вітчизняної сільськогосподарської кооперації розглядаються у нерозривному зв'язку з процесами в сільськогосподарській кооперації в США, Канаді, країнах Європейського Союзу, з врахуванням історичних традицій її розвитку в Україні.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарська кооперація, кооператив, принципи кооперації, форми кооперації, кооперативна освіта та наука, сільське господарство, село, аграрна наука, аграрна політика, аграрне законодавство.

Вступ

Кооперація, зокрема, сільськогосподарська виступає цікавим та вагомим феноменом побудови не тільки економічної діяльності, але й самоорганізації людей в тому чи іншому суспільстві. Вона навчає засад та методів вирішення найрізноманітніших питань в спектрі кооперування та координування суспільних сил та інституцій, тому виходить своїми результатами далеко за межі економічної сфери. Її вивчення в науковому плані дає багато життєво необхідного матеріалу з метою покращення та оптимізації її функціонування, виявлення сильних і слабких сторін, усунення недоліків та відхилень, котрі послаблюють її дієвість в суспільстві, зокрема, в аграрній сфері та життєдіяльності вітчизняного села.

Матеріали і методи

При написанні статті залучено напрацювання відомих українських вчених в сфері вивчення проблем кооперації, в тому числі, сільськогосподарської, щоб відобразити базові (вузлові) питання її побудови та реалізації. Автори статті прагнуть різносторонньо представити розуміння у вітчизняній науці феномену кооперації та її місця в суспільному і державному житті, в першу чергу, проблем розвитку сільського господарства та українського села як соціального, економічного, культурного й політичного утворення. При опрацюванні наукових матеріалів використано методи аналізу, синтезу, порівняння, історичної ретроспекції, системного підходу та розгляду проблем в

контексті структурно-функціонального методу, водночас розглядаючи проблеми, винесені на розгляд, в динаміці, з врахуванням конкретно-історичних реалій та умов.

Результати та обговорення

Сільськогосподарська кооперація слугує вагомим інструментом вирішення економічних, продовольчих, соціальних, екологічних складових розвитку людини та суспільства. В Україні законодавство 90-х – початку 2000-х рр., на думку дослідників, утверджувало радянський принцип підпорядкованості кооперації державі, і тому мало сприяло поступу кооперативного руху в Україні. Немало перших кооперативів в незалежній Україні працювало з порушенням кооперативних принципів. Сама ідея створення кооперативів виключно зусиллями держави оцінювалась як неефективна. Подібного роду кооперативи слугували прикриттям для розкрадання державних коштів. Їх нерідко реєструють представники місцевих олігархічних груп, чиновники з метою отримання донорської допомоги, пільгового оподаткування тощо. Справжні обслуговуючі кооперативи фактично не створювались в Україні. Замість реалізації справді кооперативних принципів домінували єдиноначальність без зворотного зв'язку, профанація виборів керівництва та волонтаристський розподіл доходів. Натомість, вважає ряд вітчизняних науковців, базовою господарською одиницею села необхідно визнавати дрібні селянські (фермерські) господарства, які є первинною ланкою

сільськогосподарської кооперації (Nebrat V.V., Didkivska L.V., 2010; Entrepreneurship in Ukraine, 2019).

Досвід цьому є в історії кооперації доби НЕПУ в 20-х рр. XX ст. Тоді створювались універсальні товариства, котрі виконували функції збуту, постачання, переробки в залежності від можливостей селянського господарства і даного кооперативу, не зв'язуючи себе певною галуззю. Такі товариства створювались в зв'язку з низькою товарністю селянських господарств та їх слабкою спеціалізацією, невпорядкованістю грошових відносин, відставанням вертикальної спеціалізації як в низовій ланці, так і на рівні спілок. Вони активно долучались до кредитування селянських господарств, нерідко йдучи в збиток собі (Butenko V.I., Filippov K.V., 2010).

Ще однією суттєвою проблемою, котра деформує повноцінний розвиток села та сільського господарства, є розвиток агрохолдингів та підтримка державою саме їх на внутрішньому та зовнішньому ринку в збиток дрібним та середнім виробникам. Дослідники в зв'язку з цим відзначають, що тим самим належно не забезпечуються продовольче самозабезпечення, економічна база життєдіяльності сільського населення, відтворення селянства і підтримка екологічної рівноваги, посилюється безробіття в українському селі, породжуючи міграцію, зокрема, трудову, та сприяючи негативній демографічній ситуації в селі. На противагу цьому в країнах Європейського Союзу основним суб'єктом сільськогосподарської діяльності виступають фермерські господарства, зокрема, вибудовані на принципах кооперації. Сюди в останні два десятиріччя додалися питання сталого розвитку сільських територій та ощадливого використання природних ресурсів, на що ставиться пріоритет в країнах Європейського Союзу. Кооперації та кооперативам з боку держави має надаватись підтримка тільки на етапі їхнього становлення, далі вони повинні досягати конкретних результатів власними силами та можливостями, та важливим є надалі відстежування з боку держави за діяльністю так званих псевдокооперативів, аби вчасно припинити їхню діяльність (Churylova T., 2016).

Відступи в реалізації засад кооперації в сільському господарстві нерідко були також результатами підміни понять "кооперація", котрі мали місце ще в СРСР. Термін "кооперація" застосовується для означення як самого процесу співпраці окремих суб'єктів, так і сукупності конкретних організаційно-правових форм такої співпраці, що мають назву "кооперативи". Саме перше трактування кооперації домінувало в радянській економічній науці та практиці. Щоб зрозуміти сутність сільськогосподарської кооперації, важливо розглядати її як конкретну організаційну та правову форму здійснення процесу співпраці (Honcharenko V.V., 2002).

Кооператив не варто розглядати, як об'єднання для спільного виробництва, він в першу чергу створюється для обслуговування домашніх або підприємницьких заходів своїх членів. Члени кооперативу постають одночасно його господарями та клієнтами. Тому кооператив не може мати суто власних

господарських інтересів, а покликаний діяти в інтересах своїх членів і реалізовувати ті завдання, котрі є окреслені членами кооперативу. Тому кооператив варто розглядати як колектив, об'єднання, спілку осіб, а не підприємство. Він реалізовує крім економічних, комплекс політичних, громадських, культурно-просвітницьких завдань в інтересах своїх членів. Кооператив може мати власні підприємства, котрі обслуговують приватні або виробничі потреби його членів. Звідси висновок дослідників про помилковість на побутовому рівні ототожнення кооперативу та підприємства. Кооператив є складніше за своєю структурою та завданнями утворення, ніж підприємство (Honcharenko V.V., 2002).

Саме в розумінні кооперативу як об'єднання, яке має сприяти шляхом спільного підприємства господарству або промислу своїх членів він представлений в кооперативному законі 1889 р. в Німецькій імперії, одному з перших кооперативних законів у світі. Тут акцент саме ставиться на економічну неприбуткову природу кооперативу, про що часто забувають в сучасній Україні (Honcharenko V.V., 2002).

Взаємодопомога є однією з визначальних рис кооперативу в сучасному світі, а не отримання ним прибутку (Honcharenko V.V., 2002). Тому кооператив важливо розглядати не як бізнес, а як важливу соціальну організацію, необхідну для поступу суспільства та реалізації інтересів його членів (Honcharenko V.V., 2002).

Всесвітньовідомим є визначення кооперативу як «підприємства або організації, що належить тим і працює для вигоди тих, хто користується її послугами» (Zinovchuk V.V., 1999). З новіших визначень кооперативу важливо звернути увагу на його окреслення в рішенні XXXI конгресу Міжнародного кооперативного альянсу в 1995 р. як групи людей, які добровільно об'єдналися для того, щоб задовольнити свої спільні економічні, соціальні та культурні потреби і прагнення через створене підприємство, яким вони спільно володіють, демократично управляють й контролюють (Honcharenko V.V., 2002).

Принципами діяльності сучасного кооперативу визнаються на міжнародному рівні взаємодопомога, відповідальність, демократія, рівність, справедливість і солідарність, а етичними цінностями виступають чесність, відкритість, соціальна відповідальність та турбота про інших (Mykhalskyi Yu.V., 2009).

Знаний український дослідник проблем сільськогосподарської кооперації Гончаренко В.В. дає таке розуміння кооперативу, його суті і завдань: «Кооператив являє собою добровільне об'єднання людей, що базується на демократичних принципах, рівноправності, самоврядуванні та рівній відповідальності, має вільний доступ та необмежену кількість членів, що особисто беруть участь в управлінні його діяльністю та створюють колективне (кооперативне підприємство) з метою самопомогі, самозабезпечення та економічного самозахисту від експлуатації з боку різноманітних представників, шляхом одержання певних господарських переваг від об'єднання (кооперування)» (Honcharenko V.V., 1998).

Критично ставляться до домінуючого в сучасній вітчизняній науці трактування кооперативу тільки як організаційної форми дослідники Черевко Г.В., Черевко Д.Г., Горбонос Ф.В. Вони акцентують на необхідності врахування кооперації як економічного утворення та доцільності врахування всіх принципів кооперації, які і дадуть повноту розуміння цього феномену: «кооперацію за своїм змістом слід розглядати як економічне явище, суть якого полягає в економічних взаємовідносинах між партнерами в плані їх співробітництва з тим, щоб досягти спільної мети при менших питомих затратах ресурсів на основі взаємної вигоди для всіх учасників кооперації», у відомих визначеннях кооперації «методологічно у повній мірі не відображено і не чітко виражено економічну природу і ту важливу роль, яку відіграють усі без винятку кооперативні принципи, як носії і регулятори внутрішніх відносин у кооперативі». Тому, на їх думку, виробнича кооперація в аграрному секторі України не менш важлива, ніж обслуговуюча: «кооперація в цій сфері об'єктивно повинна здійснюватись не лише у постачанні, реалізації, зберіганні чи переробці, а й у виробництві». Специфіка виробничого кооперативу на відміну від обслуговуючого полягає ще й в тому, що предметом спільного використання в ньому є не тільки фінансові ресурси членів кооперативу (паї), але й праця (Cherevko G.V., Gorbonos F.V., Cherevko D.G., 2009). Зазначені дослідники підкреслюють, що метою виробничого кооперативу має бути прибуток, без чого його суть в умовах ринкової економіки та товарного виробництва втрачається. Але кооперація має свою специфіку в розподілі прибутків на відміну від інших видів та форм економічної діяльності: «практично весь одержуваний кооперативом прибуток є власністю його членів, між якими він і розподіляється, пропорційно участі кожного» (Cherevko G.V., Gorbonos F.V., Cherevko D.G., 2009). Тут вони солідарні з визначенням М. Туган-Барановського про те, що метою діяльності кооперативу є «не добування найбільшого прибутку на витрачений капітал, а, навпаки, збільшення через спільне господарювання трудового доходу своїх членів або зменшення їхніх видатків», «не найбільший прибуток, а найбільший добробут членів кооперативу» (Tugan-Baranovsky M. I., 1994).

Кооперація та вибудована на її засадах діяльність кооперативів не повинна зводитись до створення дрібних виробничих чи обслуговуючих структур, котрі є погано забезпечені організаційно, фінансово, технічно тощо. Натомість, на переконання цих дослідників, «кооперація дає можливість для розвитку процесів концентрації і спеціалізації господарства на виробництві якогось конкретного виду продукції поза вказаними рамками шляхом об'єднання їх зусиль у формі взаємовигідного співробітництва з метою одержання максимального ефекту на використовуваних ресурсах кожного з учасників кооперації», таким чином, перетворюючи їх на конкурентоздатних на ринку виробництва, збуту та інших видів послуг. При чому як на загальнодержавному, так і місцевому рівнях важливо створювати сприятливі умови (соціально-економічні, політичні, правові, техніко-економічні) для повноцінної та ефективної діяльності

кооперативів (Cherevko G.V., Gorbonos F.V., Cherevko D.G., 2009).

Окреслені дослідники вважають, що виробничі сільськогосподарські кооперативні утворення поступально повинні трансформуватись у вищу їх форму – інтегровані агропромислові структури та агропромислово-фінансові групи із залученням до кооперативного співробітництва фінансових і банківських структур. В реалізації такого завдання вони вбачають потребу значного долучення саме держави через «вдосконалення і зміцнення відповідної законодавчої бази, кредитно-банківського обслуговування, інфраструктурного забезпечення та приведення у відповідність з потребами цього розвитку системи оподаткування кооперативних формувань та їх членів» (Cherevko G.V., Gorbonos F.V., Cherevko D.G., 2009). Саму суть кооперації в аграрній сфері вони вбачають в «реалізації сукупності економічних взаємовідносин між партнерами шляхом їх співробітництва з тим, щоб досягти спільної мети при менших питомих затратах ресурсів і максимальним ефектом на основі взаємної вигоди для всіх учасників кооперації» (Cherevko G.V., Gorbonos F.V., Cherevko D.G., 2009).

Інтеграція кооперативів доцільна там, де велике виробництво має очевидні переваги над дрібним. Тут зазначені дослідники солідарні з поглядами відомого теоретика кооперації, зокрема, сільськогосподарської. Конкурентоспроможною на сучасному ринку може бути тільки «сільськогосподарська асоціація кооперативів, яка базується на корпоративній власності і становить об'єднання галузевих первинних кооперативів з виробництва продукції рослинництва і тваринництва, сфери обслуговування промислового виробництва, будівництва, збуту і постачання», - підкреслюють дослідники (Cherevko G.V., Gorbonos F.V., Cherevko D.G., 2009). На їх думку, серцевиною таких асоціацій, їх зв'язуючими ланками мають виступати управлінсько-фінансово-розрахункові кооперативи (Cherevko G.V., Gorbonos F.V., Cherevko D.G., 2009). Такі тенденції наявні в сучасній світовій кооперації, де мають місце «об'єднання дрібних і середніх кооперативів у регіональні товариства; злиття товариств оптових закупівель і центральних спілок споживчої кооперації в єдину спілку; утворення єдиного споживчого кооперативу в країні (у невеликих державах Європи); утворення змішаних кооперативно-акціонерних товариств, де кооператив стає холдинг-компанією, що володіє акціями, а комерційна діяльність здійснюється приватними фірмами, які він контролює», суттєво посилилась роль універсальних товариств в сфері кооперації. В сучасному міжнародному кооперативному русі акцент зроблено не на економічному зростанні кооперативів, а на дотриманні кооперативних принципів діяльності як фактора глобального економічного оновлення (Mykhalskyi Yu.V., 2009).

Цілком реальною в Україні є можливість горизонтальної та вертикальної інтеграції сільськогосподарських кооперативів з іншими видами та сферами кооперації з метою створення «спільних об'єктів

і структур постачальницького, маркетингового, збутового, переробного характеру», «створення господарських систем із завершеним технологічним циклом, наприклад, виробничо-збутових, агропромислово-торговельних, постачальницько-збутових кооперативних об'єднань». Інтеграція допускається між сільськогосподарською та кредитною й споживчою кооперацією (Mykhalskyi Yu.V., 2009).

Не варто боятись слова «капітал» при трактуванні діяльності кооперативів. Без нього вони будуть мертвим утворенням. «Кооперація завжди буде користуватися капіталами, і дуже великими капіталами, бо без них в господарському житті обійтись неможливо, але не інтереси цього капіталу стоять в ній на першому місці, а інтереси тих господарств, які він обслуговує. В кооперації капітал – служник, а не господар» (Cherevko G.V., Gorbonos F.V., Cherevko D.G., 2009).

Цікавим є зауваження дослідників щодо необхідності розвитку кооперативної освіти. підтримки системи кооперативної освіти. Вони виходять з тези про те, що кооперативна форма господарювання вимагає від всіх її учасників відповідного високого рівня свідомості цілей, завдань і засад. Це буде реалізацією одного з міжнародних принципів кооперації: «освіти, навчання і інформації». Без цього неможливо втілити в життя інший принцип кооперації (демократичне управління і контроль членів) (Cherevko G.V., Gorbonos F.V., Cherevko D.G., 2009).

Нині, в 20-х рр. ХХІ ст. спектр кооперативів в аграрній сфері України суттєво розширився в порівнянні з 90-ми роками ХХ ст. До них зараховують: 1) переробні (займаються переробкою сільськогосподарської сировини, виробництвом продовольчих товарів); 2) заготівельно-збутові (здійснюють заготівлю, зберігання, передпродажну обробку, продаж продукції, надають маркетингові послуги тощо); 3) постачальницькі (закуповують і постачають матеріально-технічні ресурси, необхідні для сільськогосподарського виробництва); 4) сервісні (надають послуги – меліоративні, ремонтні, будівельні, ветеринарні, науково-консультативні тощо); 5) багатофункціональні кооперативи (поєднують декілька видів діяльності) (Agricultural service cooperative).

В сучасних умовах у світі сільськогосподарські кооперативи надають послуги від 70 до 95 % фермерів і відіграють визначальну роль у збуті та переробці продукції рослинництва і тваринництва, а також у забезпеченні господарств технікою, кормами, насінням, добривами, паливом, кредитами і т. ін. (Mykhalskyi Yu.V., 2009). Тут важливо окреслити базові принципи кооперації, відступ від яких і спотворює природу кооперативного руху в тій чи іншій країні, зокрема, Україні. До них зараховують положення, закріплені в вітчизняному законодавстві про сільськогосподарську кооперацію: 1) членами кооперативу обов'язково мають бути сільськогосподарські товаровиробники, які виступають одночасно його клієнтами та власниками; 2) членство в кооперативі є відкритим та добровільним; 3) кооператив надає послуги своїм членам, а операції з іншими клієнтами носять виключно додатковий

характер; 4) члени кооперативу мають зобов'язання щодо ведення спільної господарської діяльності: зобов'язання реалізувати продукцію або закуповувати матеріально-технічні засоби через кооператив, зобов'язання використовувати його послуги тощо; 5) члени кооперативу повинні сплачувати пайові внески пропорційно до обсягів операцій, що вони провели з кооперативами; 6) результат річної економічної діяльності кооперативу, що не є прибутком, розподіляється серед членів переважно у вигляді кооперативних виплат пропорційно до участі в господарській діяльності кооперативу; 7) виплата нарахувань на паї обмежується; 8) кооперативом управляють його члени на демократичних засадах (за принципом: «один член кооперативу – один голос»); 8) збереження політичного та релігійного нейтралітету; 9) піклування про освіту членів кооперативу.

Управління кооперативом в Україні має здійснюватись на основі самоврядування, широкої демократії, гласності, активної участі його членів у вирішенні питань діяльності. Загальні збори є вищим органом управління, які покликані схвалювати або ж відхиляти політику, котру провадить правління. Основні принципи і правові норми діяльності кооперативу мають бути викладені та закріплені юридично в його статуті.

Засадами діяльності правління кооперативу визнаються наступні моменти: 1) бути відданим загальним інтересам; 2) вміти слухати людей, бути уважним до членів кооперативу; 3) мати почуття відповідальності; 4) бути активним, брати участь в дискусіях правління; 5) бути творчого особистістю, реалістом, здатним вносити слушні пропозиції; 6) поважати спільно прийняті рішення та запроваджувати їх в дію, навіть у випадку особистої незгоди з ними. До речі, «жива, активна, творча людина в кооперативі» – на перший план виходила ще в 20-х рр. ХХ ст., в добу НЕПУ в радянській Україні, в ідеології кооперативного руху (Butenko V.I., Filippov K.V., 2010). Цей момент важливо враховувати і в сучасних реаліях розбудови сільськогосподарської кооперації.

Саме кооперацію дослідники визнають надійним шляхом для дрібних та середніх товаровиробників перетворитись на ринку послуг та виробництва продукції в рівноправних та конкурентоспроможних суб'єктів, при цьому забезпечуючи розумний баланс з навколишнім природним середовищем (Mirakin V.V., 2018). Набагато вигіднішою для кооперативу є реалізація продуктів переробки, а не сировини. Для цього необхідна фінансова та матеріальна підтримка кооперативів з боку держави, або ж об'єднання кооперативів певного профілю діяльності в спілки, щоб мати власні переробні потужності. Переробка сировини з метою випуску готової продукції вважається важливою складовою продуманої маркетингової стратегії того чи іншого кооперативу з метою підвищення вартості своєї продукції.

Якщо кооперативи першого, вихідного рівня – це переважно виробники, то кооперативи другого рівня – сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, функціонуючі у форматі спілок. Вони, зокрема,

займаються організацією збуту сільськогосподарської продукції, обслуговування техніки, приміщень тощо. Такі кооперативи приймають діяльну участь у створенні оптових і оптово-роздрібних ринків сільськогосподарської продукції, заготівельно-збутових кооперативів, а також регіональних оптових ринків та аукціонів живої худоби, сприяють інтеграції дрібних кооперованих агровиробників у структуру закладів оптової торгівлі, забезпеченні прозорого механізму ціноутворення на аграрну продукцію.

Натомість асоціації кооперативів є представницькими організаціями, що ставлять собі за мету захист загальних інтересів кооперативів та їх спілок. Вони презентують та захищають інтереси кооператорів перед виконавчою і законодавчою владою, та іншими партнерськими організаціями, надають кооперативам інформацію, допомогу у навчанні, консультаційні послуги та здійснюють аудиторські перевірки, допомагають створенню сприятливих умов для повноцінного розвитку кооперативної ідеї і спонукають членів дотримуватися кооперативних принципів.

Вітчизняне законодавство про сільськогосподарську кооперацію розмежує функції виробничих та обслуговуючих кооперативів. Так, під сільськогосподарським виробничим кооперативом розуміється юридична особа, утворена шляхом об'єднання фізичних осіб, які є сільськогосподарськими товаровиробниками з метою спільного виробництва продукції сільського, рибного і лісового господарства на засадах обов'язкової трудової участі у процесі виробництва. В свою чергу, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив розуміється як структура, створена для надання послуг переважно членам кооперативу та іншим особам з метою провадження їх сільськогосподарської діяльності в таких сферах, як виробництво, переробка, збут продукції рослинництва, тваринництва, лісівництва і рибництва. Відповідно обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи поділяються на: переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та інші (багатофункціональні). Виробничі кооперативи здійснюють господарську діяльність на засадах підприємництва з метою отримання доходу. На противагу їм, обслуговуючі кооперативи, здійснюючи обслуговування членів кооперативу, не ставлять за мету отримання прибутку (Law of Ukraine on agricultural cooperation).

Сільськогосподарський кооператив, поряд з виконанням своїх безпосередніх обов'язків по виробництву та збуту певного виду продукції, може надавати комплекс послуг своїм членам, маючи в своєму розпорядженні відповідну техніку та послуги механізації: 1) підготовка ґрунту, насіння; 2) збирання і перевезення врожаю; 3) проведення меліоративних робіт на пасовищі; 4) боротьба з шкідниками і хворобами рослин та тварин. Варто також створювати спеціалізовані машинно-технологічні кооперативи.

Дослідники визнають принципами успішної державної політики в галузі сільськогосподарської кооперації наступні моменти: «розвиток сімейних фермерських господарств, послідовне завершення

земельної реформи з метою впорядкування земельної селянської власності, досягнення збалансованості у розвитку підприємницьких господарств та сімейних селянських господарств фермерського типу, відповідна податкова політика, розвиток інфраструктури села». В основу кооперативної системи має бути покладений принцип самоорганізації. Суттєвими факторами забезпечення діяльності сільськогосподарських кооперативів в країнах Європейського Союзу, США, Канади є характерні риси організації їхньої діяльності: 1) добровільність і рівноправ'я партнерів; 2) демократизм у управлінні; 3) право розпоряджатися отриманими прибутками; 4) господарська самостійність (Buryk Z.M., 2019).

Посилення ролі держави в процесі створення та функціонування кооперативів тільки зменшує відповідальність і мотивацію товаровиробників у кооперативних діях. В цьому відношенні дослідники ставлять акцент на розвиток дрібних індивідуальних та невеликих фермерських господарств, що стимулює демографічний та соціальний розвиток сільських регіонів, є вагомим чинником стабільності економічного відтворення у аграрній сфері та продовольчої безпеки країни. Роль держави як ефективного інструменту в цьому процесі може виявляти себе тільки в формуванні сприятливого економічного, правового, організаційного, соціально-психологічного середовища розбудови системи кооперації. Провідною формою самоорганізації таких невеликих об'єднань визнаються саме сільські кооперативи. Зростання їх чисельності та якості помітно стимулює конкурентне середовище серед виробників продуктів харчування (Nebrat V.V., Didkivska L.V., 2010).

Розвиток системи сільськогосподарської кооперації є однією з поважних умов створення середнього класу в селі. Так, в 1923-1924 рр. держава активно долучилась до створення та розвитку системи сільськогосподарського кредиту, життєво необхідного для українського села. Лідерами в кредитній сільськогосподарській кооперації були степова частина та Лівобережжя України, де превалювали в складі сільського населення селяни-середняки, котрі становили основу сільськогосподарської кооперації. Вкладання коштів було вагомим фактором розвитку сільськогосподарської кооперації. Саме універсальні товариства з кредитними функціями і кредитні товариства були на першому місці за темпами зростання з-поміж різних видів сільськогосподарської кооперації. Повноваження кредитних сільськогосподарських товариств та кредитних союзів були чітко окреслені в законі 1927 р.: 1) обслуговувати населення кредитом; 2) допомагати населенню в заощадженні і нагромадженні коштів; 3) допомога в налагодженні збуту продукції своїх членів та постачанні їхнім господарствам засобів виробництва. Ці моменти важливо враховувати і в сучасних умовах розбудови сільськогосподарської кредитної кооперації (Butenko V.I., Filippov K.V., 2010).

У порівнянні з країнами Західної та Центральної Європи, США, Канади, де в діяльності сільськогосподарських кооперативів домінував економічний чинник, в Україні натомість переважав саме

неекономічний фактор (культурно-просвітницький, національно-оборонний, неприбутковий, соціальний характер) (Nebrat V.V., Didkivska L.V., 2010).

Недовіру до ідеї кооперації та створення кооперативів в сільській місцевості можна в значній мірі подолати, популяризуючи саму цю ідею різними шляхами: 1) використання засобів масової інформації та безпосередньо через діяльність управліннь агропромислового розвитку при місцевих органах влади, депутатів селищних та районних рад, аграрних громадських організацій, ініціативних прибічників кооперативного руху, дорадчих служб; 2) необхідність поширення кооперативних знань, надання якісної кооперативної освіти, ефективності якої значно зросла б за умови залучення вітчизняних і закордонних експертів, успішних кооператорів-практиків; 3) виявлення та підготовка ініціативних і авторитетних лідерів в українських селах – прихильників ідеї кооперації, здатних зорганізувати людей та вести їх за собою (Entrepreneurship in Ukraine, 2019). Тому життєво важливим є постійне розв'язання через засоби масової інформації ідеї кооперації, природи кооперативних форм самопомог, переваги кооперативного способу господарювання, висвітлення розвитку кооперації в Україні. Це одне з базових завдань Укоопспілки, створеної в 1992 р. (Mykhalskyi Yu.V., 2009).

Саме дорадчі служби можуть через організацію та проведення навчання сільського населення популяризувати переваги кооперації, консультувати та підтримувати кооперативи на етапі створення та подальшої діяльності. Подібного роду робота активно провадиться в сусідній Польщі, де до подібної роботи залучаються науково-дослідні інститути та університети; дорадники, сільськогосподарські консультативні центри, місцеве самоврядування або державні органи, які мають відповідні навчальні центри. При чому вони повинні мати відповідний досвід в організації діяльності з передачі знань фермерам, достатній викладацький склад, адекватну освітню базу, що має бути належно підтверджено реальними показниками та досягненнями, а не формальними звітами про подібну роботу (Churylova T., 2016).

Значну роль в утвердженні та популяризації ідеї створення кооперативів в селі та сільській місцевості забезпечують поширення відповідної літератури, методичних матеріалів, організація дискусій, круглих столів «питань і відповідей», провадження екскурсій до діючих кооперативів, індивідуальне навчання найманих працівників, які є вихідцями з села і не мають спеціальної освіти і т.д. Дієвими в цьому процесі є доступність та прозорість інформації про діяльність кооперативів загалом та їхніх окремих підрозділів, що посилює довіру до діяльності кооперативів серед жителів сіл. Співпраця органів місцевого самоврядування з активними лідерами на селі, сільською інтелігенцією, сільськими студентами, сільськими священиками, вчителів сільських шкіл, іншими особами є вагомим ресурсом забезпечення дієвості ідеї кооперації серед сільських жителів. Свідомостю цьому є досвід реалізації засад сільськогосподарської кооперації в різних регіонах

України в другій половині XIX – першій половині XX ст. (Agricultural service cooperative).

Дослідники визнають визначальними для ефективного розвитку кооперативного руху такі інститути: приватна власність, економічна самостійність, майнова відповідальність, господарська ініціатива. Саме кооперативний рух стимулює розвиток самопомог, сприяння зайнятості, підвищення доходів, надання можливостей для соціальної інтеграції, забезпечення виробництва продукції та обслуговування виробничих організаційних структур. Це суттєво посилить роль кооперативів у економічному, соціальному та культурному розвитку вітчизняного суспільства.

Спроби держави встановити тотальний контроль на всіх етапах функціонування кооперативів призводить до виродження сутності принципу кооперації в діяльності таких організацій. Пам'ятати варто, що кооператив є по своїй природі самоорганізованою автономною господарською одиницею. Метою його діяльності є соціальна підтримка індивідуальних сільських господарств або суто економічна функція сприяння розвитку малих та середніх фермерських, орієнтованих на масштабне товарне виробництво підприємств (Nebrat V.V., Didkivska L.V., 2010; Entrepreneurship in Ukraine, 2019).

Розвиток сільськогосподарської кооперації «підвищує ефективність підприємницької діяльності, розширює можливості її фінансового забезпечення, сприяє технологічній модернізації підприємств, допомагає їм долучитися до використання інноваційних технологій, та капіталомістких об'єктів виробничої інфраструктури, перешкоджає надмірній монополізації і підтримує здорову конкуренцію між учасниками ринку, сприяє розв'язанню проблем справедливості розподілу доходів» (Entrepreneurship in Ukraine, 2019). Прикладом дієвості цієї тези можуть слугувати країни ЄС, де наявні близько 250 тис. кооперативів з чисельністю працюючих у них 163 млн. людей – третини всього населення даного об'єднання, при чому на аграрному ринку ЄС вони займають нішу в 40-50% від загального числа виробників та надавачів послуг. Збут продукції відбувається переважно через кооперацію. Саме вона визнається найважливішим елементом організації виробництва, ринку і стабілізації цін в аграрній сфері. В ряді країн ЄС, кооперативи здійснюють ще й підтримку фермерських господарств (кредитування, постачання засобів виробництва, заготівля, переробка, зберігання і збут продукції, підготовка необхідних кадрів, надання консультацій) (Buryk Z.M., 2019).

Подібну роль виконують в США спеціалізовані маркетингові кооперативи (первинне збирання та заготівля фермерської продукції, транспортування на переробні підприємства, переробка сільськогосподарської сировини, регулювання економічних умов реалізації, укладення торговельних угод від імені фермерів, оптова торгівля, а великі кооперативи – ще й роздрібний продаж зернової продукції). Кооперативи відстоюють інтереси своїх товаровиробників. Члени кооперативів добре поінформовані про стан справ в своїй організації, що

дозволяє їм здійснювати дієвий контроль за веденням бізнесу. Фермери, співпрацюючи з кооперативами, збільшують свої прибутки. В американську модель сільськогосподарської кооперації входять фермери, підприємства та організації по збиранню, транспортуванню, переробці продукції, її зберіганню, розподілу та доставці до споживачів як у середині країни, так і за кордоном (Samoilenko T.V., 2012).

В спектрі кооперативів Європейського Союзу домінують саме сільськогосподарські кооперативи, що спеціалізуються на заготівлі, переробці і збуті сільськогосподарської продукції. Кооперативи виконують вирішальну роль у системі взаємозв'язків аграрної сфери з іншими галузями виробництва. Вони посідають домінуючі позиції у просуванні та реалізації м'ясо-молочної та плодовоовочевої продукції. Стимулами для їх розвитку дослідники визнають такі складові: 1) пряме виділення державного фінансування; виділення квот для окремих видів продукції; 2) пільгова система оподаткування; 3) виділення пільгових кредитів; 4) підтримка безпосереднього продажу продукції від виробника до споживача, таким чином уникаючи посередницькі ланки оптового чи роздрібного продажу. При чому такі кооперативи не тільки вирощують або виготовляють певну продукцію. У більшості з них продукція піддається певній обробці, пакуванню і т.д. (Buryk Z.M., 2019).

Негативні моменти застосування щодо селянства державою значного оподаткування з метою отримання прибутків в державний бюджет засвідчує вітчизняний досвід минулого. Так, в радянській Україні 20-х рр. XX ст. подібна політика вкрай негативно позначалася, як відзначають дослідники, на накопиченні селянством коштів виробничого призначення, що суттєво звужувало реалізацію потенційних можливостей як універсальної сільськогосподарської кооперації (з кредитними функціями), так і кредитної сільськогосподарської кооперації. До того ж грубе втручання держави та її представників в процеси кредитної с.-г. кооперації з метою отримання інформації про селян – вкладників коштів, неповернення коштів селянам-вкладникам наслідком мали зростання недовіри до інституту кредитної сільськогосподарської кооперації з боку селянства (Butenko V.I., Filippov K.V., 2010).

Кредитування стало також невід'ємною складовою діяльності с.-г. кооперативів в Україні. Кооператив, якщо це дозволено правилами внутрішньогосподарської діяльності, може кредитувати своїх членів необхідними ресурсами – як за рахунок власних можливостей, так і залучених на умовах кредитування товарних ресурсах чи коштах (Agricultural service cooperative).

Сільськогосподарська кооперація сприяє підвищенню громадянської активності, розбудові демократичних механізмів суспільної взаємодії та консолідації нації, забезпечує зростання стабільності економічного відтворення у аграрній сфері, демографічного та соціального розвитку сільських регіонів, виступає вагомим інструментом переходу аграрного сектора економіки до ринкових відносин та

розвитку аграрного підприємництва (Entrepreneurship in Ukraine, 2019).

Сучасний кооператив провадить широку інформаційно-консультаційну діяльність, пов'язану з науково-дослідницькою роботою та впровадженням досягнень науки у практику, підготовку кадрів для інформаційно-консультаційної роботи в фінансовій та проектній сферах (Buryk Z.M., 2019).

Цікавою в такому питанні є роль обслуговуючих кооперативів. Обслуговуючі кооперативи, здійснюючи обслуговування членів кооперативу, не ставлять за мету отримання прибутку. Метою їхньої діяльності є натомість надання послуг с.-г. товаровиробникам, які є членами кооперативу, сприяння їх прибутковому господарюванню. Вони спрямовують свою діяльність на обслуговування с.-г. та іншого виробництва учасників кооперації. Кооператив повинен проводити комерційні операції не з своїми членами, а від імені членів, не ставлячи за мету отримання прибутку від операцій безпосередньо для кооперативу як суб'єкта ринкових відносин. Натомість метою кооперативу є отримання максимально можливого економічного результату його членами, мінімізуючи кооперативні витрати.

Розвиток обслуговуючих кооперативів в сільському господарстві, повинен виходити з завдань с.-г. виробництва, має охоплювати як внутрішнє, так і зовнішнє середовище господарської діяльності села. Таким чином, вони будуть реально впливати на сферу післявиробничого просування продукції (заготівля, переробка, збереження, торгівля) і послаблюватимуть роль і монополію комерційно-посередницьких структур, які домінують нині в Україні в сфері матеріально-технічного постачання (Tsyura I.O., 2014).

Ідею с.-г. обслуговуючого кооперативу як неприбуткової організації навіть було закріплено в вітчизняному законодавстві. Вони займаються обслуговуванням своїх членів-виробників с.-г. продукції, не маючи на меті одержання прибутку, і тому є неприбутковими організаціями. Варто врахувати, що кооперативи проводять комерційні операції не зі своїми членами, а від їхнього імені, не маючи за мету отримання прибутку від операцій безпосередньо для кооперативу як суб'єкта ринкових відносин. Натомість метою кооперативу є отримання максимально можливого економічного результату його членами (Churylova T., 2016).

У свій час про таку природу кооперативів зазначав М. І. Туган-Барановський. За його словами, кооператив постає як господарське підприємство декількох добровільно об'єднаних осіб, яке має за мету не одержання найбільшого прибутку на вкладений капітал, а збільшення завдяки спільному веденню господарства, трудового доходу своїх членів або зменшення їхніх витрат (Tugan-Baranovsky M.I., 1989).

В цілому до послуг кооперативних організацій звертається половина населення планети. На кооперативних підприємствах у світі працює понад 250 млн. чол., самі підприємства в обігу використовують 2,2 трлн. доларів (Mirakin V.V., 2018). Стимулювання та підтримка державою с.-г. кооперації як системного та

багаторівневого явища є необхідною умовою розвитку сільських територій в тій чи іншій країні.

В порівнянні з країнами Європейського Союзу, Японією, США, Канадою роль кооперативів в сільському господарстві України є незначною. Так, частка виробничих сільськогосподарських кооперативів у загальному обсязі виробленої сільськогосподарської продукції в Україні становить менше 1%, а кількість фізичних осіб – членів с.-г. обслуговуючих кооперативів – є меншою за 30 000 осіб, що становить менше 0,2% сільського населення України (Mirakin V.V., 2018).

Успішний розвиток кооперативів в Україні можливий тільки за умови комплексної політики розвитку села та сільського господарства, котра охоплює економічні, соціальні, політичні, етнокультурні, цивілізаційно-світоглядні інститути. Кооперативи мають збільшувати власну частку капіталу, що посилює їхню конкурентоспроможність та послаблює залежність від зовнішніх факторів, зокрема, держави (Nebrat V.V., Didkivska L.V., 2010; Entrepreneurship in Ukraine, 2019).

Як показує досвід державної політики в країнах Європейського Союзу щодо підтримки та стимулювання с.-г. кооперації, який варто перейняти і Україні, є сфера екологічного виробництва сільськогосподарської продукції та збереження сприятливого екологічного середовища. Така політика полягає в недопущенні виснаження ґрунтів, заохоченні виробництва екопродукції та екологічного процесу її виробництва, підтримці безвідходного виробництва та соціально-спрямованого і соціально-відповідального виробництва (Buryk Z.M., 2019).

Основними перешкодами, як показують результати досліджень, щодо залучення широкого кола учасників с.-г. виробництва та збуту його продукції до участі в діяльності с.-г. кооперативів виступають наступні чинники: 1) відсутність правильного розуміння значення кооперативів; 2) недовіра до своїх колег-сільськогосподарів; 3) зневіра в реальності допомоги з боку держави; 4) низький рівень моральних якостей у певної категорії працівників; 5) невміння (або небажання) працювати в «команді»; 6) неготовність брати на себе відповідальність при спільній діяльності; 7) необґрунтоване прагнення мати виключно власну дорогу техніку, обладнання і т.д. (Panteleymonenko A.O., Honcharenko V.V., Dovgal O.A., 2022). Значну роль тут також виконує нерідко державна політика, спрямована на підтримку великого агробізнесу, зокрема, так званих агрохолдингів, відсутність довіри та конфлікт інтересів між фермерами (Entrepreneurship in Ukraine, 2019).

Кооперація, зокрема, с.-г. еволюціонувала, змінювались економічні та соціально-політичні і правові умови її функціонування. Якщо первинно вона виступала як прояв взаємодопомоги та протистояння засиллю приватного капіталу, то нині кооперація вже не протиставляється йому, а радше є його своєрідним проявом, продовженням, доповненням. В ХХ ст. має місце процес поступальної корпоратизації с.-г. кооперативів, таким чином наближаючись до корпоративних підприємств та втрачаючи свій первинний вигляд кооперативів. Сьогодні кооперативи,

зокрема, в Україні, можуть займатись підприємницькою діяльністю з метою отримання прибутків. Такі ж зміни відбулись і щодо характеру членства в кооперативі. Нині правовий статус члена кооперативу помітно наблизився до правового статусу учасника господарського товариства. Такі ж риси корпоратизації ввійшли і в сферу відносин управління в кооперативі (Khryhor'eva H., 2020).

Щоб зробити в сучасних умовах кооперативи конкурентними на ринку послуг, заохочується ідея створення кооперативних союзів та кооперативних груп як форм посилення захисту інтересів фермерів і споживачів продовольства від диктату монопольного агробізнесового капіталу. Такі союзи виступають в якості некомерційних юридичних осіб (Buryk Z.M., 2019).

Суттєвою рисою ефективного діючого кооперативу має бути розробка добре продуманого бізнес-плану. Він виступає як поглиблене відображення проекту розвитку підприємства, який містить детальний опис підприємства, середовища, в якому воно діє, а також системи управління, необхідної для досягнення поставленої мети (Agricultural service cooperative).

Принцип кооперації передбачає, що у кооперативі ризик розподіляється між усіма членами солідарно. Поведінка одного із членів не повинна приносити шкоди іншим. Справа довіри та відповідальності перед кооперативом кожного його члена конкретизує цей принцип, адже вони є власниками кооперативу, тому мають довіряти кооперативу, а кооператив повинен бути впевненим у надійності своїх членів. Тому прийняття і належне виконання членами своїх зобов'язань є запорукою ефективності роботи кооперативу, а через нього й самих членів (Agricultural service cooperative).

Висновки

Підходи до розуміння природи та завдань с.-г. кооперації, котрі сформувались у сучасній вітчизняній науці в своїй основі пропонують дві моделі її розвитку. Перша з них ставить акцент на різноплановий характер суті й завдань кооперації та кооперативів, котрі далеко виходять за межі економічної сфери, пріоритет ставиться на розвиток дрібних та середніх селянських господарств, в тому числі фермерських, як підстави формування середнього класу в українському селі, значна роль держави допускається тільки на початкових етапах становлення кооперації та кооперативів, стимулювання розвитку самоорганізації та самодіяльності в житті кооперативів та їх об'єднань. Друга модель зорієнтована на зближення с.-г. кооперативів за своєю природою з великими корпоративними утвореннями, вирішення вагомих економічних завдань, забезпечення їх прибутковості та конкурентоспроможності на сучасному ринку в сфері виробництва, збуту та споживання продукції і послуг, інтеграції з іншими видами та формами як кооперації, так і інших видів й форм економічної діяльності, пріоритет ставиться на виробництво у порівнянні з іншими видами кооперативної діяльності (збуту, обміну, споживання, обслуговування різних потреб членів кооперативу). В цій допускається вагома роль держави на всіх етапах діяльності кооперації та її суб'єктів.

Список використаної літератури

Agricultural service cooperative: a practical guide. Compilers: V.V. Goncharenko, M.P. Hrytsenko, Y.P. Voskobiynyk. etc. 90 p.

Buryk Z.M. Service cooperation of rural areas: the policy experience of the EU states. Investments: practice and experience. 2019. No. 7. P.96-102.

Butenko V.I., Filippov K.V. Universal and credit cooperation in the system of agricultural cooperation of the Ukrainian village of the NEP period. Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. 2010. No. 908: Ser. History. Vol. 42. P.66-74.

Cherevko G.V., Gorbonos F.V., Cherevko D.G. Cooperation as a way to increase the competitiveness of agricultural enterprises. Bulletin of the Lviv Commercial Academy. 2009. Issue 8. P. 266-277.

Churylova T. Experience of Poland in the issue of formation of agricultural cooperation. Ukraine – Poland: Experience and Prospects of Strategic Partnership. Vol. 1, R. Kordonski, O. Kordonska (eds.), Ivan Franko National University of Lviv. Lviv-Olshtyn, 2016. P. 143-156.

Entrepreneurship in Ukraine: historical and institutional analysis: monograph / [V.V. Nebrat, N.A. Suprun, etc.]; under the editorship Doctor of Economics V.V. Nebrat. K.: State University "Institute of Economics and Forecasting of the NAAS of Ukraine", 2019. 532 p.

Honcharenko V.V. Credit cooperative. Form of economic self-help of rural and urban population in the world and in Ukraine. K.: Globus, 1998. 330 p.

Honcharenko V.V. Formation of the world system of credit cooperation: theory, methodology, practice. Specialty: 08.05.01 - World economy and international economic relations Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences. K.: Kyiv National University named after T. Shevchenko, 2002. 495 p.

Khryhor'eva H. Legislation on agricultural cooperation: consequences of "corporate injection". Entrepreneurship, economy, law. 2020. No. 9. P. 73-77.

Law of Ukraine on agricultural cooperation. Agricultural service cooperative: a practical guide. V.V. Goncharenko, M.P. Hrytsenko, Y.P. Voskobiynyk. P. 54-64.

Mirakin V.V. Development of agricultural cooperation of foreign countries. Market infrastructure. 2018. Issue 25. P.25-32.

Mykhalskyi Yu.V. The position and prospects of the development of Ukrainian cooperation in the conditions of globalization and the world economic crisis. Bulletin of the Lviv Commercial Academy. 2009. Issue 8. P.170-177.

Nebrat V., Didkivska L. Agricultural cooperation in Ukraine and mechanisms of its state support in context of foreign experience. Agroworld. 2010. No. 16. P. 8-16.

Panteleymonenko A.O., Honcharenko V.V., Dovgal O.A. Participation in agricultural cooperatives: stimulating and restraining factors. Central Ukrainian scientific bulletin. Economic sciences. 2022. Issue 8(41). P.105-112.

Samoilenko T.V. Peculiarities of the American model of grain cooperatives. Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy. 2012. No. 2. P.199-202.

Tsyura I.O. Development of service cooperatives in the infrastructure of the potato market. Cooperative readings: 2014: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Zhytomyr, March 27–29, 2014). Zhytomyr: "Zhytomyr National Agroecological University" Publishing House, 2014. P.151-156.

Tugan-Baranovsky M. I. Political economy: The course is popular. K.: Naukova dumka, 1994. 262 p.

Tugan-Baranovsky M.I. Social foundations of cooperation / Foreword, commentary: L.A. Bulochnikova, G.N. Sorvina, T.P. Subbotina. M.: Ekonomika, 1989. 496p.

Zinovchuk V.V. Organizational foundations of an agricultural cooperative. K.: Logos, 1999. 256 p.

CONCEPTUAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE NATURE OF AGRICULTURAL COOPERATION IN UKRAINE

Andrii KOPYTKO¹, Mykola SAVKA²

¹Lviv National University of Nature Management

²Institute of Agriculture of the Carpathian Region of NAAS

The article analyzes the basic problems of the construction and development of agricultural cooperation, proposed in domestic science in the 90s of the XX and in the first two decades of the XXI century. The principles and forms of its organization, mechanisms of influence on various spheres of public life of Ukrainian society, as well as ways of interaction and relationship with the state and its institutions are highlighted. The social consequences of the implementation of the tasks of agricultural cooperation are analyzed. The vision of advantages and weaknesses of various forms of cooperation (production, service, consumption) is presented in domestic science. Agricultural cooperation and cooperatives are considered as phenomena that are more important for social and state development as a whole and are not reduced only to the solution of economic issues. An understanding of the relationship between the concepts of "cooperative" and "enterprise" is presented, ignoring and replacing of which leads to deformations in the understanding of the essence of cooperation and the mechanisms of its effective functioning. The basic foundations of the debate in domestic science regarding the nature and structure of associations in the field of agricultural cooperation are reflected. The defining features of the functioning of the modern domestic agricultural cooperation are considered in an inextricable connection with the processes in the agricultural cooperation in the USA, Canada, and the countries of the European Union, taking into account the historical traditions of its development in Ukraine.

Keywords: cooperation, agricultural cooperation, cooperative, principles of cooperation, forms of cooperation, cooperative education and science, agriculture, village, agrarian science, agrarian policy, agrarian legislation.

Отримано: 20.08.2024

Погоджено до друку: 08.09.2024